

ROVÁSÍRÁSOS EMLÉKEK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

1. I. István király rendelkezései a rovásírással kapcsolatban

Vitéz András rosznyói kanonok, Gömör és Kishont vármegyék táblabírája, 1816-ban a Szilassy család levéltárában őrzött érdekes oklevelet fordított le. Jelzete: Vatican 1000-ben „IX. Cal. oct. Die festo Jac. Ap.”

„I. István király titkos tanácsbeliei(vel) aláírott s törvényvé lett rendelet, amely értelmé szerint: Domonkos esztergomi érseknek a magyar keresztény egyháznál leendő keresztülvitel, és egyúttal általa Sylvester pápával leendő közlésül és kiadatott: Mely szerint Sylvester pápa tanácsolása folytán határozottatott, hogy a magyarok, székelyek, kunok, valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, a jobbról balrai pogány írás megszüntődjék és helyébe latin betűk használtassanak. Itt rendeltetik, hogy a papság azok használatára jutalmazás mellett betanítattassék és a pogány írástól valamint tanításától papi állásának vesztese és 20 arany pensasnak büntetés fizetése mellett eltiltassék. Továbbá, hogy az egyházakban található pogány betűkveli felírások és imakönyvek megsemmisítenek és latinval felcseréltessenek, valamint pedig azok, kik régi pogány iratokat, vagy véseteket beadnak, 1-től 10 denárig kapjanak jutalmat. A beadott iratok és vésetek pedig tűz és vassal pusztitassanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásrai emlékezés, visszavágyódás megszüntődjék.”¹

*

Eddig csupán a Kézai Simon krónikájából (1282–85 körül) tudtunk a *székelyek* írásáról,² de arról mit sem tudtunk eddig, hogy István király fenti törvénye már foglalkozott a magyarok, székelyek, kunok, valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek tilalmáról, a jobbról balra való pogány írás büntetés terhe mellett, tűzzel-vassal való kiirtásáról. Ezek helyett latin betűk használata vált kötelezővé.

A magyar rovásírás 12 emlékét tettem nem régen közkinccsé, amelyből a margitszigeti, pomázi és a felsőszermerédi, magyar egyházi kapcsolatokat mutatott.³

¹ Forrai Sándor, Budapest, írásos másolata (1969), amelyért köszönetet mondok.

² A székely-magyar rovásírással névze lásd: *Németh Gyula*, A magyar rovásírás c. tanulmányát: A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve, II. 2, Budapest, 1934, 1.

³ *Csalány Dezső*, A magyar és az avar rovásírás. – Die ungarische und awarische Kerbschrift: A Nyíregyházi Jónás András Múzeum Évkönyve, XI. 1968 (1969), 281–307, XXXV–XXXVI. t.

A székelyek rovásírásáról, a krónikás adatokon kívül (ld. 2. sz. jegyzetet), csak a XV. századtól kezdve, mint székely-magyar rovásírás, tudunk.⁴

A jobbról balra való pogány írás: a ladánybenei Árpád-kori gyűrű rovásfeliratán jelentkezik („idis Maszparis sámánás” alakban, „Maszpar uré, sámáné”).⁵

Az 1000-ból eredő forrásadat rovásírásos vonatkozásai, a rovás emlékek alapján helytállóak.

II. Szilveszter pápa uralkodása 999–1003. évre esik. Domonkos esztergomi érsek 998-tól működött és 1001-ben lett I. István alkancellárja.

A kun rovásírás nem a tatárjárás után betelepült török nyelvű kun népre vonatkozik, akiknek még rovás emlékeit sem ismerjük, hanem Árpád népének 896-os honfoglalásakor beköltöző török nyelvű kun ~ hun népességre. Anonymus, a honfoglalás korából „hét kun vezérnek” török névsorát őrizte meg: *Ed, Edumen, Etu, Bunger pater Borsu, Ousad pater Vrsuuru, Bouta a Brucsa* nemből, *Ketei pater Oluptulma*.⁶

2. A békési X. századi rovásjel

Békés-Povádon, X. században induló, II. Béla (1131–1141) és I. Endre (1046–1060) érmeivel datált Árpád-kori temetőt tártak fel (151 sír). A 45. számú lovasírban, a honfoglalás kori jellegű mellékletek közt, csontíj 5 lemezét tárták fel (i. m. XVI. t. 1–8). Az íjvég-lemezek egyikén (i. m. XVII. t. 1), és a markolatlemezen (i. m. XVII. t. 2) rovásjelet találtak azonos formában (i. m. 36. ábra a, b).⁷ A szerző a jelet vogul és osztják tamgákkal, kézjegyekkel, nemzeti jelekkel vetette össze. Kétségtelenül igaz, hogy a vitézt ősi pogány szertartás szerint, a honfoglalók jellegzetes tárgyaival együtt temették el.⁸ De a rovásjel kapcsolatainak ugor körben való keresése téves irányú volt. Egyedül az endzsei kőemlék azonos rovásjele volt helytálló (i. m. 41. ábra).⁹

Rokon jellegű az orkhoni török rovásfeliratok egyik ligatúrája (26. kép 6).¹⁰ A békésivel azonos rovásjelet ismerünk a kumari (a Kaukázustól É-ra) egyik török rovásfeliraton:¹¹

A fentiekből kiderül, hogy a békési honfoglaló íjcsont rovásjele tisztán török népek környezetében volt használatos. A békési X–XI. századi hivatkozott temető népe, kultúrája, írása: Árpád népének hagyatékát és írását őrizte meg, török eredetével és összefüggéseivel együtt. A kumari rovásjelen (26. kép 4) túl, számos

⁴ *Sebestyén Gyula*, A magyar rovásírás hiteles emlékei. Budapest, 1915, 173 p. – *Németh Gyula*, A magyar rovásírás. Budapest, 1934, 32 p. – *Csallány Dezső*, A székely-magyar rovásírás emlékei. Die Denkmäler der szeklerisch-ungarischen Kerschrift: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, III. 1960 (1963), 39–135.

⁵ A 3. sz. jegyzet, 298–299.

⁶ *Németh Gyula*, A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1930, 238–241.

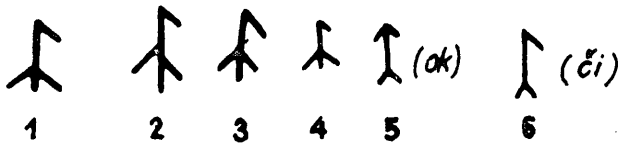
⁷ *Dienes István*, Nemzeti jelek (tamga) a békési honfoglalás kori íjcsonton: *Folia Archaeologica*, XIV. 1962, 95–109.

⁸ *Uo.*, 97.

⁹ *Fehér Géza*, A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásaik: *Arch. Hung.* VII. 1931, 117–123. 75. kép. – *Fehér G.*, A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Budapest 1940, 38–40, XXI. t.

¹⁰ *Jalät Jekün*, A grammar of Orkhon turkie: Indiana University, 1968, 28. lap, 12. jegyzet.

¹¹ *A. M. Ščerbak* (Leningrad), Les inscriptions inconnues sur les pierres de Khumara (au Caucase du Nord) et le problème de l'alphabet runique des Turcs occidentaux: *Acta Orientalia*, 15 (1962) 284., fig. 2.

26. kép. A békési honfoglaláskori rovásjel: 1 - 2, és török kapcsolatai: 3: Endzse; 4: Kumara; 5: Nagyszentmiklós; 6: Orkhon.

$\text{>} = \underline{a}, \text{)} = \underline{n}; \text{)} = \underline{n^a d}; \text{V} = \underline{k};$
 $\text{)} = \underline{d}, \text{Y} = \underline{r}; \text{ stb.}$

27. kép. *Kumarai rovásjelek.*

rovásjele¹² függ össze a nagyszentmiklósi rovásfeliratokkal,¹³ valamint a magyarországi rovás emlékek¹⁴ török eredetű jeleivel.

Békés, Kumara, Nagyszentmiklós összefüggéseit, nemcsak a rovásjelek azonosága, hanem a török nyelvi emlékek is bizonyítják. A nagyszentmiklósi edényeken az Árpád-rokonság XI. századi emlékei, a Csanád, Kán' és a Becsegergely nemzetség török nyelvű felirata maradt meg:

Bolya zapan tési dügètügi
Batalj zapan tayruyi içigi tési.

(Bolya-saban készítette ezt az ivóedényt, s
 Batalj-saban tette alkalmassá a felfüggesztésre.)¹⁵

3. A nagyszentmiklósi 2. számú aranyedény zászlós ábrázolásán rovásfelirat

A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratai kivétel nélkül jobbról balra, török módra, török hangrendszer szerint íródtak a XI–XII. században.¹⁶ Ezekről az írásokról eltér a 2. számú korsó lándzsás zászlójának rovásszövege, amely magyar keresztény módra, balról jobbra íródott. Sajnos, az erősen nagyított jeleknek az az első két jele értékelhető csupán, a folytatólagos mintegy nyolc jelből még az ő rovásjelét olvashatjuk ki:

X A A

¹² Ld. 11. jegyzetet, valamint V. A. Kuznecov, Nadpiszi Kumarinszkogo gorodiscsa: Szovjetszkaja Archeologija 1 (1963) 298–304.

¹³ Csallány Dezső, A nagyszentmiklósi aranykincs rovásfeliratainak megfejtése és történeti háttere. Die Entzifferung der Kerbschriften des Goldschatzes von Nagyszentmiklós und sein geschichtlicher Hintergrund. Isztorieszkij plan raszsifrovka runicseszkijh nadpiszej zolotogo klada iz Nagyszentmiklósa: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, X. 1967 (1968), 31–84, IV–XX. t.

¹⁴ Csallány D., A magyar és az avar rovásírás. Die ungarische und awarische Kerbschrift: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, XI. 1968 (1969), 281–307, 115. kép.

¹⁵ Ld. 13. jegyzet, 60. lap, – 21. számú edény görög betűs feliratának olvasata, Thomsen W. után, módosítással.

¹⁶ A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, X. 1967 (1968), 31–

(*Béz š*). A Béz név a Csanádok egyik főágára vonatkozik, akikhez az edények egy részének készítését, valamint e rovásfeliratot is fűzőm.¹⁷

A *b* és *s* rovásjele a magyar rovásemlékek között azonos formában ismert, a *z* jele ott nem fordul elő, de három oldalbevágása csak a *z* rovásjelére vonatkozhat.¹⁸

4. A nikolsburgi rovás-ábécé székely-török vonatkozásai

A székely-magyar rovásírás legkorábbi emlékei először a XV. században jelentek meg (a karácsonfalvi templomi kőrovás, a székelyderzsi templomi téglarovás, a nikolsburgi ábécé, Marsigli kalendáriummásolata, a bögözi templomi freskófelirat, stb.). A Székelyföld korábbi rovás emlékeiről mit sem tudunk, a X-XIV. századi rovásfelirataik nem maradtak fenn. Ezeknek a századoknak rovásjeleit csak kerülő úton, más rovásírás emlékek segítségével rekonstruálhatjuk. Szerencsére a nikolsburgi ábécében is maradtak meg olyan rovásjelek, amelyeket főként a ligatúrák őriztek meg számunkra és így belőlük nemcsak a székely-magyar ábécét¹⁹ állapíthatjuk meg, hanem a székely-török korszak (X–XIV. század) mély magánhangzókra épített rovásjeleit is részben kihámozhatjuk és rekonstruálhatjuk. A nikolsburgi ábécé legfontosabb rovás emléküink, mert nemcsak a rovás-technika módját őrizte meg, hanem átmentett a korábbi évszázadokból olyan rovásjeleket is, amelyek a XV. századtól kezdve eredeti alakukban és rendeltetésükben már nem szerepeltek és csupán értelemvesztetten, a ligatúrák között maradtak fenn.

A nikolsburgi székely-magyar rovás-ábécében szerepel az *amen* szó, amelyet jobbról balra való sorvezetéssel róttak. A jobbról balra való írás a török rovásírások jellegzetessége, amelyet a nagyszentmiklósi aranykincs feliratainál is használtak, a székely-magyar rovásírásban pedig továbbra is megőrizték.

Hans Jensen, *Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart*. Berlin, 1958/2. c. munkájában „Die altungarische Schrift” kapesán a 400–404. lapon megjegyzi: „Die Türken die Buchstaben anders benannt als die Semiten, nämlich *al* für *l*, *am* für *m* usw.”

Ha ezt az alapelvet nemcsak a nagyszentmiklósi és a battonyai török nyelvű rovás emlékekre alkalmazzuk, hanem a székely rovásírás emlékeire is, érdekes eredményekre jutunk.

Az orkhon vidéki török ábécé hangértékeit figyelembe véve, a nikolsburgi ábécé veláris jeleit részben rekonstruálni tudjuk (28. kép).

Az *a* rovásjel eredeti alakja a nagyszentmiklósi és számos magyar rovás emléken megmaradt. A székely-törökben is megvolt, de ezt a magyar *a* rovás jele szorította ki. Nyoma a nikolsburgi ábécében is látható, *k* rovásjelle fejlődött.

Az *ab* jele, az *amb* ligatúrában Telegdinél és a konstantinápolyi rovásfeliratban maradt meg.

¹⁷ Uo., XIX. t. 3 (VII. t. 1b).

¹⁸ A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, XI. 1968 (1969), 115. kép.

¹⁹ *Németh Gyula*, A magyar rovásírás: A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve, II. 2. Bpest, 1934, 3–4. l., I., VI. melléklet., – *Jakubovich Emil*, A székely rovásírás legrégibb ábécéi: Magyar Nyelv, XXXI (1935), 1–17, I–II. t. – *Csallány D.*, A székely-magyar rovásírás emlékei: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, III. 1960 (1963), 54. l., 51–57. kép, I–II. melléklet. – *Csallány D.*, A székely-magyar rovásírás történetéhez: Arch. Ért. 1966, 36–46.

A nikolsburgi ábécé székely-török jeleinek nyomai.

a	=	> [> < > < (k)] :	q
ab, b	=	xx : xx : x	al, l = 0 (al')
äb, b	=	x	äl, l = A: 0: (äl')
ad, d	=	*	an, n =)
äd, d	=	†	än, n =)
ä	=	z	ar, r = H
i, i	=	† :	är, r = H: /
ag, g	=	‡ (ag')	as, s = I
äg, g	=	A: = (eg')	äs, s = I
aq, q	=	↑ : A	at, t = V
äk, k	=	↑ : A: 0	ät, t = Y
			aj, j = 1
			äj, j = 1

A *c* rovásjel a török rovásábécében nincsen meg, a székely-magyarban szerepel, jelét a székely-török *k* jelből vették át. (Lásd Margitsziget feliratát.)

Az *ad* rovásjel megmaradt a nikolsburgi ligatúrák közt.

Az *ag* rovásjel talán azonos az *ag'* jelével.

Az *f* jele a török ábécében hiányzik, a székely-magyarban jelenik meg először szilvamag alakú jelével, de a magyar rovás emlékek között kerek alakjával Margitszigeten és Mezőberényben korábbi időből is ismeretes.

A *gy* rovásjele a török ábécében nincsen meg, talán változott formában és hangértékkel került át a székely-magyar rovásírásba.

Az *ä* jele a régi török ábécében hiányzik, a székely-magyarban külön is megvan, a magyar rovásírásban már a XIII. században szerepel Margitszigeten.

A *h* rovásjel ugyancsak hiányzik a régi török ábécében, a székely-magyarban már megjelenik.

Az *i* rovásjele már a korai magyar felirati emlékeken szerepel, így természetesen nemcsak a török ábécében, hanem a székely-törökben is meg kell lennie.

Az *aq* rovásjele a nikolsburgi ligatúrák közt *en-c* átváltozott hangértékkel megtalálható. A most közölt tokaji rovás emléken hasonló jel fordul elő, a másik, háromszögű rovásjel a karácsonfalvi feliratról ismert.

oq, uq, qo, qu, q	=	⌘
ök, ük, kö, k	=	[>] > >
ïq, qi, q	=	[1] > 1
ič	=	Ÿ (zs)
ač, äč, č	=	λ (aš) : 14
am, äm, m	=	8
an', än', n'	=	D : D
aŋ, äŋ, ŋ	=	⊗ (ang')
ap, äp, p	=	⊗ : 3
aš, äš, š	=	λ : λ : 1
u, o	=	⊗ : 3
ü, ö	=	⊗ : >
az, äz, z	=	14
alt, lt	=
anč, änč, nč	=	14)
ant, änt, nt	=	Ÿ
aš	=	λ
baš	=

Az *al* rovásjel, valószínűleg a nikolsburgi, *al'* jelű ligatúrával azonosítható. A veláris *at, t* rovásjel megtalálható a nikolsburgi ligatúrák között. Az *aj* jele, a csíkszentmártoni ligatúrák közt fordul elő. Az *oq, uq* jele, a nikolsburgi ligatúrák *unk* jelében van meg. Az *ök* jelét a nikolsburgi ábécében, Karácsonfalván, Marsiglinél találjuk meg. Az *ič* jele a székely – magyar *zs*-vel, *ač* rovásjel az *aš* hangértékű száras *s*-sel helyettesíthető be.

Az *ap* rovásjel megvan a nikolsburgi rovásjelek között, de lehet hogy korábbi

alakja nem szilvamag alakú, hanem egyenes vonalú jel, két oldalt három – három rovátkával.

Az *as* rovásjel alakja továbbél a XV. századi székely-magyar emlékeken.²⁰

5. A konstantinápolyi felirat

A konstantinápolyi rovásszöveget nem titkosírásnak szánva írták balról jobbra, az eddig szokásos székely feliratok vonalvezetésével ellentétben, hanem magyar módra, a székely-magyar rovásírás szabályai szerint. Magyar kapcsolatinak egyedül a *z* betű rovásjele tekinthető.²¹

6. A Tokaj környéki rovássor

Papp Miklós tanár, tokaji múzeumvezető szíves támogatásával közölhetem az alábbi publikálatlan rovás emléket, amelyet közelebbi adatok nélkül, a múzeumi raktárban fedezett fel. Az ő véleménye szerint a darab Tokaj környékéről való.²²

A feketésszürke színű faragott pala H. 3,1, Sz. 2,6, V. 0,9 cm. Hegyesre vágott végén kerek fűrés látszik; ezzel jelzik, hogy a felső lapján levő rovássort innen kell olvasni. Illetőleg, mivel pecsételével van dolgunk, így a negatív oldala jobbról balra, a lenyomat olvasási módja balról jobb felé irányul. A szöveget magyar módra rótták. Az eddig közölt magyar rovásszövegek²³ közül a tokaji a 13. felirat 29. kép, term. nagyságú és kétszeres nagyításban (XVIII. tábla).

A rovásjelek sorrendje:

Az 1. jel a *t* betű rovásjele. Minden magyar rovás emléken azonos alakban fordul elő.

A 2. számú jel a *k* betű veláris alakja. A Margitszigeten fordul elő *k* alakban. A XV. századi nikolsburgi ábécében a *k* rovásjele már átváltozott *c* jellé. Itt a veláris *ak* betű jele már értelmetlen, *en-c* hangértékűvé vált, mivel a mélyhangú magánhangzókra felépített ábécé használata kiment a gyakorlatból. A mélyhangú *k* jelét a hiányzó *c* jel helyébe helyettesítették be a székely-magyar rovásírásban.

A veláris jelek többnyire a palatális alaknak tükörképei, ezért jelzik hangértéküket *en-k* ~ *en-c'* jellel.²⁴ Azaz *en-magamból* való, *ön-magam* tükörképe. Az *en* szó elavulóban van, a XIV – XV. században virágzott.

A 3. rovásjel a *cs* betű rovásalakja, fejére állítva mint a XV. századi karácsonfalvi felirat *karácson* szavában láttuk.²⁵

A tokaji rovásfelirat tehát: *TAKÁCS* szóból áll. XIV. századi céh-emléknek határozhatom meg. Az esztergomi, hódmezővásárhelyi rovásfeliratok ugyancsak hasonló emlékek.

²⁰ Németh Gy., A magyar rovásírás, i. m., 1. melléklet. – A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, III, 1960 (1963), 54. lap, stb. – Uo., XI. 1968 (1969), 115. kép.

²¹ A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, III. 1960, 76 – 79.

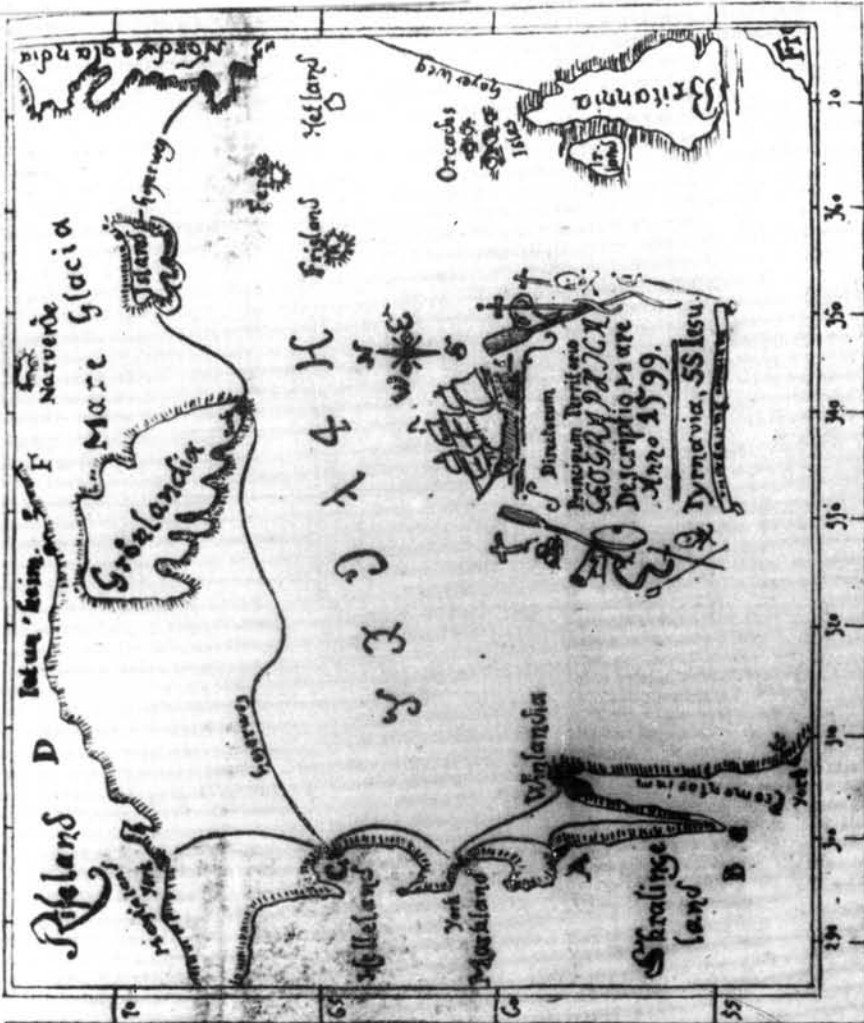
²² A közlés engedélyezéséért Papp Miklós tanár, múzeumvezetőnek, Tokaj, valamint a közvetítésért Dr. Németh Péter múzeológusnak, Nyíregyháza, köszönetet mondok.

²³ Csallány D., A magyar és az avar rovásírás. Die ungarische und awarische Kerbschrift: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, XI. 1968 (1969), 281 – 307, 115. kép.

²⁴ A magyar nyelv történeti-etimológia szótára, 1. Budapest, 1967, 765. lap, *en* cím.

²⁵ Csallány D.: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, III. 1960 (1963), 45 – 51, 10. kép.

Mappa: N° 56.

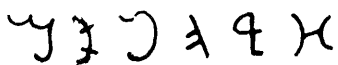
Unkarista löydetysnä, vuodelta 1599 olevassa kartassa on viikinkien matkareitti merkitty pulkevaksi Norjasta Islannin ja Ison-Britannian kautta Pohjois-Amerikan mantereille "Hellelandin" ja edelleen rantaviivaa pitkin etelään, Vinlandiin.

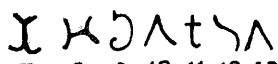
30. kép. A nagyszombati (tyrnaviai) térkép.

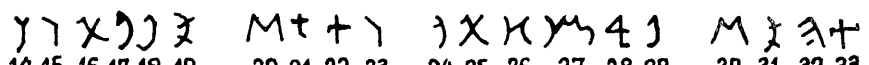
7. Nagyszombati (tyrnaviai), térkép magyar rovásszövege a vikingek amerikai felfedezőútjáról (1599)

Németh Béla gerendási lakos szívessége folytán kézhez kaptam Szepessy Géza riportjának fotókópiáját és térképét (30. kép), amelyet „Kartta viikinkitiestä Vinlandiin” címen egy finnországi lapban közölt. Szepessy Géza szíves volt a vonatkozó irodalmat is rendelkezésemre bocsátani.²⁶

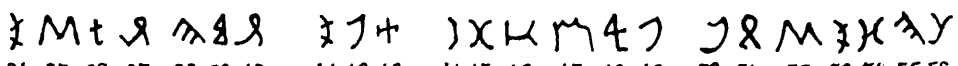
Számunkra különösen azért jelentős a cikk térképmelléklete, mert 1599. évi magyar rovásírással, balról jobbra haladó sorvezetés mellett, a következő rovásszöveget találjuk:

 = tengar
 1. 2. 3. 4. 5. 6.

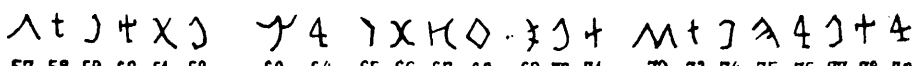
 = orosius
 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33.

 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56.

 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79.

31. kép. A nagyszombati rovásszöveg megolvasása.

= *njönne widj nörtjan weldi* (14–33)

ewiälmä end nörtjan nuwerlent (34–56)

sindón ca Yörk end Winlandia. (57–79)

Knut Bergsland osloí egyetemi professzor megállapítása szerint a szöveget magyar runával írták. A felirat: T E N G A R, azonos a magyar „tenger” szóval. Az alatta levő szöveg ugyancsak magyar runával íródott:

„OROSIUS – NORTJE WIDJ NORTJAN WERELD EWIELME END NORTJAN NYWERELD SINDON CA YORK END VINLANDIA”.

Értelme Bergsland szerint: „(Über) Nordsee, dann entlang nördlicher Welt (Europe?) und nördlicher, neuer Welt, darauf nach York und Winlandia.” A nyelv, középkori keveréke az ó-germánoknak és angolnak. Professzor van Loey, a bruxellesi egyetem holland és más germán nyelvek specialistája megállapította, hogy a szöveg rendkívül becses egyedüli nyelvemléke egy középkori észak-nyugat európai tengerész-nyelvnek.

Az 1955. évben Szepessy Géza, a Dorogi Szénmedence Tájmúzeuma akkori vezetője, négy térképet vásárolt egy esztergomi tanítótól. A tanító állítása szerint 1945 március végén egy elhagyott német parancsnokság kitakarítása közben sok régi irat közül többet magához vett, miközben a többi az udvaron eltűzelték. Erősen gyanítható, hogy esetleg ezek a régi papírok egy magán levéltár maradványai, esetleg a nagyszombati jezsuiták megmaradt irattárának részét képezheték. (A. D. Holger riportja a „Hungarian Vinland Map”-hoz.)

A kapcsolatos rovásábécé:

²⁶ Szepessy Géza, A „nagyszombati VINLAND térkép” előkerülésének története: Magyar Történelmi Szemle, I. 1. New York 1970, 92–96.

Az *a* rovásjeléhez (5, 28, 48, 64, 76. sorszám), nincs mit hozzáfűzni, mert állandó jele a magyar (Margitsziget, Ladánybene), és a székely-magyar feliratoknak.

A *b*, *c*, *cs* jele nincs meg.

A *d* rovásjele (22, 33, 43, 60, 71, 78) hasonló a többi magyar rovásjelhez (Deszk, Klárafalva, Hódmezővásárhely, Kunkerekegyháza). A 33 és 78. jel *di* összevonásnak látszik.

Az *e* rovásalakja (2, 19, 31, 34, 41, 69), szögletes formában Margitszigetről, és a székely-magyarból ismert.

Az *ä* alak (37, 40) valószínűsíthető, Tipray múzeumi segédőr rovásábécéje szerint (1876).

Az *f* betű rovásformája nincs meg.

A *g* rovásjele (4. sz.) azonos Tipray-féle és a besztercebányai ábécé hasonló jelével. A magyar rovásjelek közt még nem fordult elő.

A *gy*, *h* jelei nem fordulnak elő.

Az *i* rovásjele (11, 21, 36, 58, 73, 78), számos változatban a magyar feliratokon, azonos formában a Tipray-féle ábécében ismert.

A *j* rovásjele azonos alakban (15, 23, 65), csak a Tipray-féle ábécében van meg.

A *k* rovásjelnek (68) a székely-magyar rovásírásban, és az esztergomi feliratról ismert rombikus alakját, a Tipray-féle és a besztercebányai irattár rovás-ábécéjében látjuk viszont.

Az *l* rovásjele (32, 38, 55, 75), egyedül a Tipray-féle ábécében levővel azonos.

Az *m* jele (39), az idézett ábécékben, a felsőszemerédi feliraton és a székely-magyar emlékeken jelentkezik.

Az *n* rovásjele (3, 17, 18, 29, 42, 49, 50, 62, 70, 74, 77) ha cifrázott alakban is, de megvan az idézett ábécékben, a magyar és a székely-magyar feliratokon is.

Az *o* rovásjele (9. sz.), a mezőberényi változatát mutatja, de rokon a Tipray-féle *o* jellel is.

Az *ó* rovásjele (7, 16, 25, 45, 61, 65), egyedül a Tipray-féle rovásábécében felel meg *ó* hangnak, a székely-magyarban kivétel nélkül *ö*-nek felel meg. Ezért is hagytam meg mindkét lehetőséget.

A magyar rovásírásban nem maradt meg *ö* jel, így a Tipray-féle ábécé *ó* jelére kell egyedül támaszkodnunk ellenőrzés hiányában.

A *p* jele a feliratban hiányzik.

Az *r* rovásjele (6, 8, 26, 46, 54, 67), a Tipray-féle ábécében és a besztercebányai betűsorban szerepel, a magyar feliratokon ezen formájában nincs meg, a székely-magyarban állandóan használt.

Az *s* alakja (10, 13, 57) úgy az ábécékben, mint a magyar feliratokon is ismert.

A *t* rovásjele (1), mindenütt ismert.

Az *u* és az *ú* rovásjele (51 és 12) egyedül a Tipray-féle és a besztercebányai ábécében van meg. Az utóbbi rovásjel a székely-magyarban *ü*-nek felel meg.

A *v* rovásjele (20, 30, 35, 52, 72), a Tipray-féle ábécében szerepel, a magyar feliratokon nem fordult elő, a székely-magyarban megvan.

A *z* jelére itt nincs példa.

A *zs* betű (63) rovásjelének analógiája a Tipray-féle és a besztercebányai ábécében van meg mint *c* jel.

A *tj* ligatúrája (27, 47), a *di* (33, 78) *ent* (56) összevonásai máshol nem fordulnak elő.

Kurt Bergsland megoldása, értelmezése, az enyémtől bizonyos mértékben eltér, csupán a Tipray Tivadar 1876. évi rovásábécéjének figyelembevételével értelmezhető jobban. Mint legterjedelmesebb magyar rovásírásszöveg, több rovásjel tekintetében gazdagítja ismereteinket.

8. Magyar ábécé.

Tipray Tivadar múzeumi segédőr 1876. évi összeírásából. Németh Béla, Gerendás, szívessége révén, Szepessy Gézától, Várpalota, eredően.

Az ábécé XVII. századi jelleget mutat (32. kép).

a	=	4	n, än	=	o
b, be	=	x	nj, ny, änj	=	o
ts, cs	=	H	o	=	o
cz	=	y	oo, ó	=	x
dj, d, de	=	+	p, pé	=	3
ä, äj	=	λ	r, är	=	K
ää	=	3	äs, sch	=	∧
eé	=	5	tz, sz	=	∩
f	=	⊗	t, té	=	y
g	=	λ	ät, ét	=	y
dj, gy	=	≠	tj, ty, tjé	=	x
ch, h	=	x	u, ou	=	∂
i	=	t	uu, ú	=	∩
ij, j	=	γ	v, vé	=	∩
ek, ke	=	N	z, zé	=	≡
k, kä	=	◇	äz, äzs	=	y
l, él	=	λ			
lj, älj	=	⊙			
m, äm	=	4			

9. A biblia betűi

Az 1806. évi átírás szerint a besztercebányai irattárból ered. Németh Béla, Gerendás, szíves másolata után (33. kép):

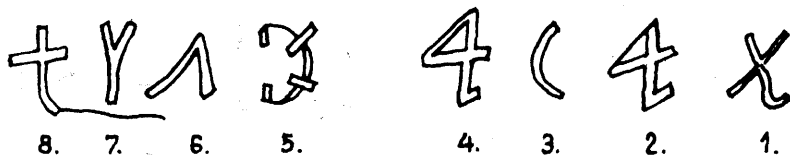
a =	4	o =	3
b =	X	ó =	X
c =	1	p, ph =	7
d =	+	pä, p =	3
ä, e =	3	r =	H
f =	⊗	sch, š, še =	✓
g =	7	sch, š, cs =	2
h =	□	t, tä =	Y
i =		tj, ty =	X
k =	◇	u =	X
l =	✓	eu, ú =	4
lj, ly =	∩	v, fé =	∩
(l̄y =	⊙)	w, v, =	∩
m =	8	z, s =	≡
n =	3	ez, ezs =	4
ny, n̄y =	∩	sz, se =	F
ü =	H		

10. A lőcsei rovásszöveg 1619-ből

Németh Béla, Gerendás, szíves küldeménye révén kaptam meg: Szepessy Géza, „Érdekes adat a magyar rovás-írás történetéhez” c. kéziratot feldolgozását, 1–2. lap.

Számunkra egy rovásfelirat megoldása érdekes, amelyet egy 18,1×11,1 cm nagyságú sárgult papírlapra róttak (34. kép):

„1619. Lötse”. Rovásszövege:

Az olvasata jobbról balra megy, kisebbedő rovásjelekkel. A város neve: *Lötse*. Az évszám: 1619. Az 1–4. rovásjel: *BANA*. Személynév. Az 5–8. sz. alatti rész olvasata: *ESTI* (= *Eszti*).

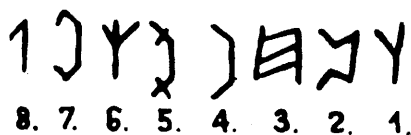
Szepessy Géza: *ITSE ARAB* és jobbról balra *BARA ESTI* alakban próbálta megoldani.

Székely-magyar módra, nagyszombati jellegű jelekkel vitelezték ki a szöveget. Nem kétféle megoldású, az olvasás iránya a rovásjelek csökkenő nagysága szerint adva van. A 3–4. sz. rovásjel külön *n* és *a* jele, nem pedig összerótt *a+r* ligatúra. Az *a* jel kiugró szára tévesztette meg és összevont jeleknek gondolta ezeket.

A rovásfelirat XVII. századi formának felel meg.

11. A csíkszeredai székelykapu rovásfelirata

Bárczy Zoltán, Budapest, szíves küldeménye folytán közölhetem ezt az érdekes rovásfeliratot (25. kép):

1–4. *Tuzon* 5–8. *Ézsoj*

A székely-magyar felirat jobbról balra halad, család- és keresztnévet örökít meg a székelykapun.

Érdekes a 2. sz. *u* jel részleges alakja. A 4. sz. rovásjel szögletesítésével érzékelteti az *on* ligatúrát. Szokatlan a székely-magyar emlékeken a szögletesített *o* rovásjel (7). A mesterember gyakorlott rovó, aki a régies írásformákat ültette át, valószínűleg a XVII–XIX. században.

12. A parajdi kőrovás

Gáspár Gyula ny. gimnáziumi tanár, Budapest, szülőfalujából előkerült rovásfelirat másolatát küldte el hozzám megfejtésre, amelyért köszönetet mondok.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10-11. 12. 13. 14. 15. 16.

17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38.

39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.

46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61.

62. 63. 64. 65. 66.

67. 68. 69. 70. 71.

72. 73. 74. 75. 76.

77. 78.

79. 80. 81. 82. 83.

84. 85. 86. 87. 88.

89. 90. 91. 92. 93.

94. 95.

Parajd község (volt Udvarhely megye, R.) határából került elő egy rovásfeliratos kő 1941-ben, amelyet 1942-ben véglegesen meg is találtak és ez ma is megvan. Az indigós másolat nehezen olvasható.

A szöveg megoldása (36. kép):

A kereszt jele. — Elején és végén kettős feliratú zárójel következik.

Meg^hót^t mak^khullat^ásakor,

1.2.3. 4.5. 6.7.8. 9.10.11- 15.16.

vitéz par^át: tat^árok, s^etétt e^bb^(ek),

17.18-21. 22-24.25. 26-28.29-31. 32.33-35. 36.37.38.

tetfe^s_{hk}, tarja^g: H^er^r Joz^eb Il^{és}

39-41-45. 46-47-51. 52- 54-56.57.58-61,

R^et^efka: R^et^efka, h^ét k^aba^{la}:

62-66 67- 71. 72-73. 74-78.

Rovásjelek: *a* = 7, 12, 23, 27, 47, 50, 66, 71, 76, 78;

b = 37, 38, 57, 75;

c = —

d = —

e = 2, 20, 34, 40, 60;

f = 42, 64, 69;

g = 3;

gy = —

h = 9, 44, 51, 52, 72;

i = 18, 58

j = 49;

k = 8, 15, 31, 65, 70, 74;

k = 45;

l = 11, 59, 77;

ly = —

m = 1, 6;

n = —

ny = —

o = 30, 55;

ó = 4;

ö = —

p = 22;

r = 24, 29, 48, 53, 62, 67;

s = 14, 32, 61;

sz = —

t = 5, 13, 19, 25, 26, 28, 33, 35, 39, 41, 46, 63, 68;

ty = —

u = 10;

ü = —

v = 17;

z = 21, 56;

zs = —

or (összevonás) = 16.

A feliratos kövön 21 betű rovásjele szerepel.

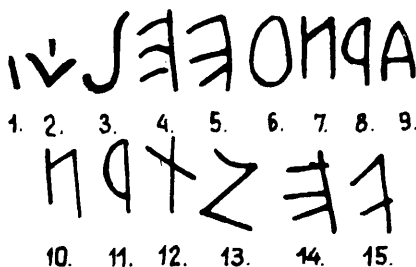
A betűtípusok alapján XVIII. századi felirat. A balról jobbra tartó sorvezetés: nem székely-magyar, hanem magyar sorvezetés. A rovásjelek későiek. Az *ó* jele például a marosvásárhelyi kézirat Anonym ábécéjében (1753) van meg.²⁷ Így az a megfontolás feltevés, hogy az 1241-es tatárjáráskor rótták a szöveget, nem helytálló. A szövegből kiderült, hogy egy vitéz barátinak, Retefka József Illés úrnak, aki egy tatár betörés alkalmával esett el, állítottak emléket. Valószínű, hogy osztrák szolgálatban álló zsoldos vitézről van szó, akinek baráti köre az ÉNY-i magyarországi rovásgyakorlat szerint örökítette meg az elesett emlékét. Így érthető, ha a feliratban jelentkező nyelvi hibákat, hibás magyarságuknak tulajdoníthatjuk.

Ez az első eset a Székelyföldön, hogy székely-magyar rovásszöveg helyett magyar módra rótt feliratot találunk.

13. A kecskeméti sárgarézlap rovásfelirata

Fischer Károly Antal, A hun-magyar írás és annak fennmaradt emlékei, Budapest 1889, 82–83. lap alatt ismertet egy sárgarézlapot, felirattal, amely a feljegyzések szerint *Kecskemét* városa mellett a hóknokból került elő. A darab Jankovics Miklós gyűjteményébe, majd a MNM régiségtárába jutott, 1852/5. 64. leltári szám alatt. Természetes nagyságú rajzát Fischer közli, a kapcsolatos korábbi irodalmi adatokkal együtt. A rézlap széle, valószínűleg tűz által megcsontult.

A felirat leegyszerűsített rajza a következő (37. kép):

A szöveg balról jobbra, a magyar rovásírás szabálya szerint olvasandó. Fischer tévesen jobbról balra próbálta megfejteni a székely rovásírás segítségével.

A két sorban elhelyezett felirat a következő 15 rovásjelből áll:

1. Az *sz* betű rovásjele. Csonkán van meg. Általános használatú.
2. Veláris *k* jele. A nikolsburgi ábécében (XV. század) már átalakul *c* rovásjellé. Margitszigeten még megőrizte *k* alakját.
3. A *j* betű jele. Egyedül a kunkerekegyházi feliraton fordul elő.
- 4–5, 14–15. (utóbbi rongált, hiányos vonalkázással), a *p* betű rovásjele.
6. Az *f* rovásjele. Egyedül a mezőberényiben van meg, azonos, jelzés nélküli alakban.
- 7, 10. Az *r* betű rovásjelei. A parajdi *r* betű jellegét mutatják.

²⁷ A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, III. 1960 (1963), 133. lap, IV. melléklet

8, 11. Az *a* betű rovásjelének felel meg. Feje kissé kerekített.

12. A *d* rovásjele. Átkötése egyéni.

13. A felsőszemerédi *k* jeléhez hasonlítható.

9. *sa* rovásjelek összevonása. (Marsigli, Karácsonfalva.) Összefüggően:

SZ K J P P F R A SA

R A D K P P

Megoldása: *Sz^ak^áj-p^ap-f^ar^rása*

Rad^ak-p^ap

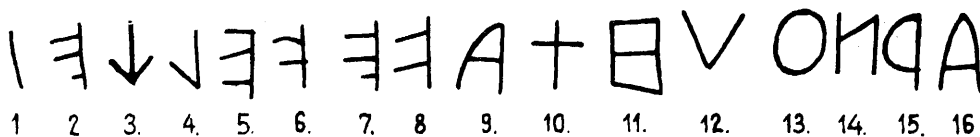
A XIV. századra tehető.

A *jarrás* ~ *jorrás* (Ld.: A Magyar nyelv szövejtő szótára, I., 956.).

14. A jászsági vörösréz rúd rovásszövege

Fischer, i. m. 83. lap, MNM, Budapest, 1852/5. 61. lelt. sz. A Jankovich-Gyűjteményből került oda. Lehet hogy az előző darabbal összefügg.

A felirat leegyszerűsített rajza (38. kép):

A balról jobbra haladó magyar rovásjelek (16 db) a következők:

1. Az *sz* rovásjele.

2, 5, 7. A *p* rovásjele.

3. A veláris *k* jele.

4. Az *l* betű rovásjele, amely a besztercebányai ábécé 1806. évi átírásában szerepel.

6. A *cs* betű rovásjele (Tokaj, Karácsonfalva).

8. A *g* jele (a Tipary-féle ábécé *g* jelével azonosítható).

9, 16. Az *ás* összevonás, mint az előző felirat 9. számú jele.

10. Az *i* rovásjele, mint például Felsőszemeréden.

11. A *z* rovásjele, mint Konstantinápoly.

12. Az *s* betű fordított jele (Hódmezővásárhely, Székesfehérvár, Pomáz).

13. Az *f* jele (Kecskemét, Mezőberény).

14. Az *r* betű rovásjele (mint Kecskemét).

15. Az *a* jel (azonos Kecskeméttel). A szára csonka.

Az ábrázolt jelek:

SZ P K L P CS P G SA I Z S F R Á SA

Megoldása:

Sz^ap^ák-l^ep^ecs-p^ag^asa iz^es f^ar^rása.

Lep^ecs, hangutánzó szó. (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, 2, 1970, 754. lap.)

Izes, (Uo., 2, 250).

Forrás ~ *farás* (Uo., 1, 956.).

Szapák, bizonyára családnév.

A kecskeméti és jászági rovásfeliratról azt hitték korábban, hogy Literáti Nemes Sámuel koholási műhelyéből származott. A magyar rovás szövegek újabb felfedezései, nem tették lehetővé helyesen alkalmazott és előkép nélküli magyar rovásjelek hamisítását a székely-magyar feliratok alapján, akkor, mikor azok nagyobb része még publikálatlan volt az 1889-es közlési időt tekintve, más jelek pedig egyáltalán nem szerepelnek a korábbi székely-magyar rovásszövegek között.

15. A környei avar rovásfelirat

Erdélyi István, Türk rovásírásos avar felirat Környéről: Antik Tanulmányok, XVI. 1969, 209–210. lap, 1. kép alatt publikált a környei avar temető 60. sírjából íjközéplemezre karcolt, rovásírásra emlékeztető jeleket (összesen „14” rovásjelet).

Ez a harmadik avar rovásfelirat, amellyel foglalkoznom kell. Az előzőket az Évkönyvünk előző számában közöltem a magyar rovásfeliratokkal együtt.²⁸

Erdélyi megoldási kísérlete, sorrendje, a jelek száma téves, mert az elbírálandó karcolt jeleket fordítva közölte le, így ezen megállapításaira nem támaszkodhatunk.²⁹

A környei 60. avar sír férfi csontváza 35–45 éves, Ny–K-i irányban feküdt, sírmélysége 210 cm. Mellékletei: 1–4. *Íjvégek*, kettő a koponya alatt, kettő a jobb alsólábszár-csontok felső része mellett; 5–6. *Íjközép*, 2 db, a jobb medencelapát mellett, egyiken karcolt jelek; 7–13. *Nyílhegyek*, hat háromlú, egy téglalap alakú, a jobb kulcsont felett; 14. *Bronzcsat*, ezüstözött egybeöntött pajzs alakú csattesttel a jobb kulcs-csonton; 15. *Szívég*, lemezes, bronz préselt díszítésű, a koponya alatt; 16–27. *Rozetta*, préselt bronz, ólombéléses, 12 db, párosával a jobb felkar-csonton; 28. *Akasztó*, bronz, ezüstözött, a jobb felkar-csont felső végénél; 29. *Bronzcsat*, egybeöntött pajzsalakú csattesttel, a kereszt-csonton; 30. *Nagyszívég*, bronz, lemezes, a bal medencelapát közepén; 31–35. *Kisszívég*, bronz, lemezes, ezüst előlappal, 5 db, egy-egy a jobb és bal medencelapát és a bal alkar-csontok alatt; 36. *Övveret*, bronz, szögletes, kettőselemező, a a bal alkar-csont és a medence-csont között; 37. Szögletes, kivágott bronzveret, a jobb alkar-csont középső részén; 38–43. *Gombalakú veret*, bronz, ólombéléses, 6 db, a jobb medencelapát felett; 44. *Vascsat*, szögletes, a két combcsont között; 45–46. *Szemegyöngy*, 2 db, a bal lábszár-csont középső részén; 47. Bronz lemeztöredék; 48. *Vaskés*, a bal lábszár-csont közepe alatt ferdén; 49–50. *Kova- és csiholóvas* töredék.³⁰

A sírmellékletek felsorolására a rovásfelirat időrendi meghatározása végett van szükség.

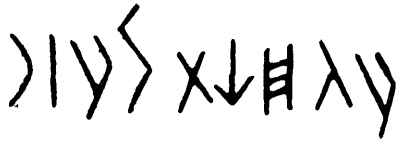
A környei íjközéplemez kétszeres nagyságban, rovásjelekkel (dr. Erdélyi István hozzájárulásával, Sugár Lajos Bp. fényképével közlöm) (*XIX. tábla*).

Bal oldalt, ágasfára támaszkodó lombsátor vehető ki, amelynek jobb oldalához nyíltartó tegez szájrésze támaszkodik, bordákkal. Ettől jobbra, kétféle méretben 4, illetőleg 5, összesen 9 rovásjelet róttak. Ezek balról jobbra haladóan a következők (*39. kép*):

²⁸ *Csallány Dezső*, A magyar és az avar rovásírás: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, XI. 1968 (1969) 281–307 (avar rovásírás: 302–304).

²⁹ *Erdélyi I.*, Antik Tanulmányok, 1969, 209. 1. kép.

³⁰ Uo.

39. kép. A környei avar rovásfelirat.

1. Az *n* betű rovásjele. Jánoshidán és a magyar rovásfeliratokon hasonló alakban szerepel.

2. Az *sz* rovásjelet a magyar feliratokon megtaláljuk.

3, 9. A *t* betű rovásjele. A jánoshidai és szentesi avar feliratokon, valamint a magyar szövegekben azonos alakban vannak meg.

4. A *k* betű jele. Rokon formában Klárafalván, a ladánybenei edényen és Felsőszemeréden látjuk viszont a magyar rovásszövegekben.

5. A *b* betű rovásjele azonos a magyar rovásfeliratokon is.

6. A *k* betű veláris alakja. Margitszigeten, Tokajban, Kecskeméten, Jászszáiban és a székely rovásírás ligatúrájaként a nikolsburgi ábécében van meg.

7. A *z* betű avar rovásjele Jánoshidán is előfordult.

8. Az *s* betű mélyhangú jele, azonos a jánoshidai avar jellel és számos magyar rovásjellel.

A jelek sorrendje:

N SZ T K B K Z S T

Megoldása:

Ne sztek bakzást

A *ne* szó 1527-ben, a *nesztek* 1795-ben jelentkezik először a magyar nyelv irodalmában. Ezen szavak „elsődleges funkciója a figyelem felkeltése lehetett az átnyújtott, elfogadásra ajánlott dolog iránt. A kínáló szóként való használat alapján érthető a *ne* állathívogató szóként való alkalmazása.”³¹

A *bakzás* szó, régies alakot képvisel, *koslatás* értelemben. A kecskékre, őzekre, zergékre, szélesebb értelemben macskákra, kutyákra, nyulakra stb. vonatkozik. Valószínűleg állatok lenyilazásával függhet össze.³²

A három avar rovásfeliratban a betűjelek száma 17-re gyarapodott. Az írásmódja, jelei teljesen azonosak a magyar rovásírással, olvasási módjuk balról jobbra halad. Időrendben az avar rovásírás jeleit, természetesen az azonos magyar rovásírás követi.

A környei rovásfelirat a keskeny íjközép-csonton, időben jóval megelőzi a jánoshidai és a szentesi rováslelket és préselt vereteivel együtt a VII. század közepe előtti időre határozható meg. A környei rovásfelirat tanúsága: az ugor vonatkozású nyelv nem a griffes-indás bronzöntvényekkel jelzett népcsoport kizárólagos jellemzője, hanem már megvan töretlenül ugyanannál az avar népnél, a VII. század első felében, sőt a VI. században is.

Nyelvileg nem lehet az avar népet a VII. század végén kettészakítani, mivel az ugor-avarok a környei rovásfelirat tanúsága alapján nem a VII. század végén, hanem a történeti források adatai szerint 568-ban költöztek be a Kárpát-medencébe. Az első ugor-avar honfoglalás ekkor kezdődött és nem a VII. század végén. Az ettől eltérő feltevéseket, a környei ugor nyelvű avar rovásírás mind halomradönti.³³

³¹ A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, 2. Budapest, 1970, 1003.

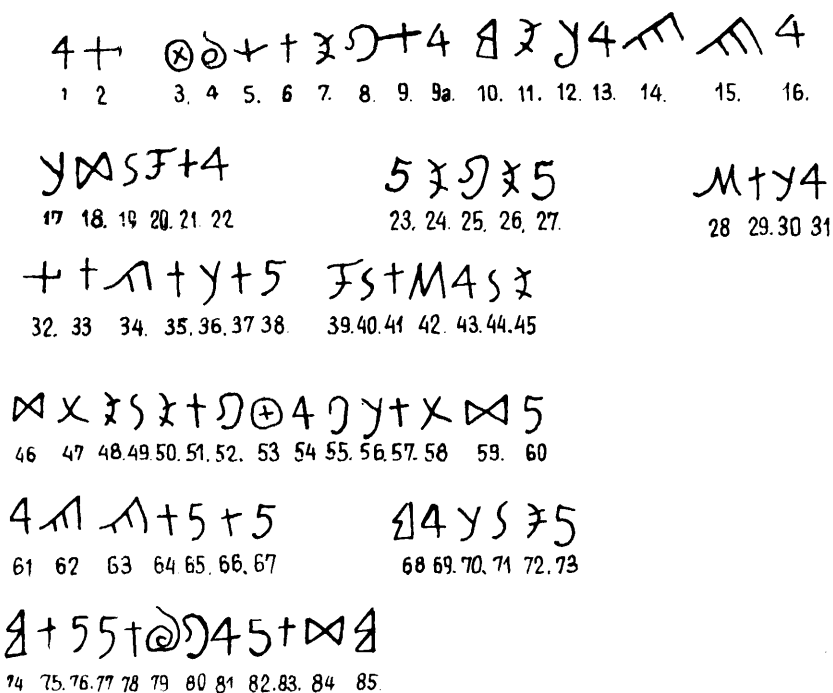
³² Uo, 1, 217. — Czuczor — Fogarasi, A magyar nyelv szótára, 1. Pest 1862, 393.

³³ László Gyula, A „kettős honfoglalás”-ról: Arch. Értesítő, 1970. 2. szám, 161–190.

16. Zakariás János rovásírásos levele 1756-ban

A perui jezsuita misszióról 1756. április 16-án küldött levelet Zakariás János misszionárius Bartakovics József tisztelendőnek. A magyar és latin nyelvű levelében, latin szövegrészeket magyar rovásírással örökített meg. Bizonyára titkos írásként. Meg is jegyzi, hogy ha a „hun-székely” betűkkel írt „írásjegyeket nem ismered, Vargyasitól, Bértől, Otrokocsitól kérj tanácsot.”³⁴

A Zakariás-féle levél (i. m. XIII. t.) rovásírásos részei (XX. t.) (40. kép):

40. kép. A Zakariás-féle levél rovásjelei.

- a = 1, 9a, 13, 16, 22, 31, 43, 54, 61, 69, 81;
- b = 47, 58;
- c = -
- cs = -
- d = 2, 5, 9, 32;
- e = 7, 11, 24, 26, 45, 48, 50, 72;
- f = 3, 53;

³⁴ Zakariás János és Fáy Dávid délamerikai jezsuita misszionáriusok úti levelei (1749 – 56), 230 – 231. lap, XIII. tábla, 1. ábra, 10. számú levél. – A budapesti egyetemi könyvtár másolata tartotta fenn, ahová a Kaprinai-gyűjteménnyel került. – Szepessy Géza, Várpalota és Németh Béla, Gerendás szives küldeményei alapján, amelyekért köszönetet mondok.

<i>g</i> = 34;	<i>u</i> = 18, 46, 59, 84;
<i>gy</i> = –	<i>ü</i> = –
<i>h</i> = –	<i>v</i> = 28, 42;
<i>i</i> = 6;	<i>z</i> = –
<i>j</i> = –	<i>zs</i> = –
<i>k</i> = –	
<i>l</i> = 14, 15, 62, 63;	
<i>ly</i> = –	
<i>m</i> = 10, 68, 74, 85;	
<i>n</i> = 8, 25, 52, 55, 80;	
<i>ny</i> = –	
<i>o</i> = 4, 79;	
<i>ö</i> = –	
<i>p</i> = 20, 39;	
<i>r</i> = 19, 40, 49, 71;	
<i>s</i> = 23, 27, 38, 60, 65, 67, 73, 76, 77, 82;	
<i>sz</i> = –	
<i>t</i> = 12, 17, 30, 36, 56, 70;	
<i>ty</i> = –	

A megoldott szövegrészek:

ad fodienda metalla 1–16
turpia 17–22
senes 23–27
vita 28–31
digitis privare 32–38 39–45
ubere infantibus 46–60
allisis matres 61–73
missionarium 74–85

„...Ezek rendszerint mindazokat, akik elibük kerültek, *bányamunkára* és más *aljas munkára* is elragadozzák, az *öregeket*, hogy ennek hírét ne terjesszék, megfosztják *életüktől*, másokat az új felhúzásához szükséges *ujjaiktól*; az *anyákat* úgy teszik az utazásra alkalmasabbakká, hogy letépvén *emlőjükről csecsemőiket*, azokat *odacsapják* az első karóhoz, amelyre akadnak. És hogy a vigyázatlanokat annál könnyebben behálózzák, maguk közül olyan embert küldtek előre, aki ruhájával és külső megjelenésével *misszionáriusnak* hazudta magát.”³⁵

Zakariás János perui jezsuita misszionárius levele 1756-ból, késői rovásírásos szövegrészeket tartalmaz, amely számos rovásjelváltozatot és pár eltérő rovásjelet is mutat. Így a *g*, *l*, *n*, *o*, *p*, *r*, *sz* betűknél. A nagyszombati szemináriumban, az 1599. évi rovásszöveg alapján láthatjuk, hogy a magyar rovásírást idegen földrészekben, más nyelvekkel kapcsolatban is, továbbra is használták.

Rovás emlékek jelei a Kárpát-medencében (41. kép).

³⁵ Idézett levél, 231. lap.

| ze-
d | XIV. Mezőbe-
rény | | XIV. Tokaj | | XVI. Nagyszom-
bát | | XVII. Magyar-
ábecé | | XVII. Beszterce-
bánya | | XVII. Lőcse | | XVIII. Parajd | | XIV. Kecse-
mét | | XIV. Jászság | | XVII-XIX. Csikszé-
reda-
székely-
magyar | | XIV-XV. Székely-
török-
székely-
magyar | | XI-XIII. Battonya-
türk | | XI-XII. Nagyszent-
miklós | | |
|----------|----------------------|-------|------------|---|-----------------------|---|------------------------|---|---------------------------|---|--------------------|---|---------------|---|--------------------|---|--------------|---|---|---|--|---|----------------------------|---|------------------------------|-------|-----------|
| | magyar | | magyar | | magyar | | magyar | | magyar | | székely-
magyar | | magyar | | magyar | | magyar | | székely-
magyar | | székely-
magyar | | türk | | miklós | | |
| | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 | 2 | 1 |
| | > | d(az) | | | 4 | | 4 | | 4 | | 4 | | 9 | | 9 | | 9 | | | | > | 4 | 4 | | | > | |
| | ó | | | | 5x | | 5 | | 7:x | | | | 5:5 | | | | | | 5 | | 5:5 | | | | 5 | | |
| | | | | | 8x | | 8 | | 8 | | | | m | | | | | | 8 | | 8 | | | | 8 | | 0:8 |
| (k) | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | 4 | | | | 7 |
| | | | | | 2 | | 2:5 | | 2 | | 2 | | 2 | | 2 | | | | 2 | | 2 | | | | | | |
| | | | | | 2 | | 2 | | | | | | 2 | | | | | | | | 2 | | | | | | |
| | | | | | | | | | u | | | | | | | | | | | | u | | | | | | |
| † | | | | | t | | t | | † | | | | † | | | | † | | | | † | | | | | | † |
| | | | | | | | x | | x | | x | x | | | | | | | | | xx | x | | | x | x | x |
| | | | | | | | y | | ^ | | | | | | | | | | | | ↑ | | | | | | |
| | | | | | | | h | | z | | | | | | | | | | | | h | | | | | | |
| | | | | | + | | + | | + | | + | | + | | | | | | | | * | + | | | x | † | †(dez) |
| | o | | | | ⊗ | | ⊗ | | ⊗ | | ⊗ | o | o | | o | | | | | | ⊗ | | | | | | |
| | | | | | λ | | λ | | ^ | | | | λ | | λ | | | | | | λ | ^ | | | | | |
| | | | | | | | † | | ‡ | | | | | | | | | | | | ‡ | | | | | | |
| | | | | | λ | | λ | | ‡ | | | | λ | | λ | | | | | | ‡ | ^ | | | | | |
| | | | | | | | ‡ | | ‡ | | | | | | | | | | | | ‡ | ‡ | | | | | |
| o) | | | | | λ | | λ | | | | | | f | j | | | | | | | 1 | 1 | 1 | | | 1 | 1 |
| z:z | | | | | | | | | | | | | h | ↓ | | | | | | | ↑ | ↑ | ↓ | | | ↑(ok) | ↓ |
| | | | | | ◇ | | no | | ◇ | | | | ◇ | | | | | | | | △ | △ | △ | | | h | h:n |
| | | | | | △ | | △ | | √ | | | | △ | | | | | | | | AA | | | | | | |
| | | | | | ⊙ | | ⊙ | | √ | | | | ⊙ | | | | | | | | ⊙ | ⊙ | ⊙ | | | ⊙ | ⊙ |
| B | w | | | | β | | β | | β | | | | β | | | | | | | | β | β | | | | | |
| | | | | | γ | | γ | | γ | | (| | | | | | | | | |) |) |) | | |) |) |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | D | D | | | D | D | D:8 (nad) |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | ε | ε | ε | | | ε | ε |
| F(b) | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | ε | ε | ε | | | ε | ε |
| Y | | | | | K | | K | | H | | | | H | H | | | | | | | H | H | | | H | H | Y |
| ^ | | | | | ^ | | ^ | | ^ | | ^ | | ^ | A | | | | | | | ^ | ^ | | | ^ | ^ | Y |
| I | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | I | I | | | I | I | I |
| Y | | | | | Y | | Y | | Y | | Y | | Y | | | | | | | | Y | Y | Y | | | Y | Y |
| | | | | | M | | x | | X | | | | | | | | | | | | X | X | | | X | X | |
| | | | | | M | | M | | M | | M | | M | | | | | | | | M | | | | M | | |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | ⊙ | ⊙ | | | ⊙ | ⊙ | |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | ⊙ | ⊙ | | | ⊙ | ⊙ | |
| | | | | | Y | | Y | | Y | | | | | | | | | | | | Y | Y | | | Y | Y | |